

Türk Tarihinde Değerler ve Değerler Eğitimi Üzerine Bir İnceleme

Sevda Gülşah YILDIRIM ¹, Muammer DEMİREL ²

Öz

Mevcut araştırma, Türk tarihi ve kültüründe önemsenen değerler ve bu değerlerin kazandırılma şekli ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırma, doküman incelemesi yöntemiyle tasarlanmıştır. Geçmiş dönemlerin ahlak sistemi üzerine yazılmış altı eser belirlenmiş ve betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Araştırmacılar tarafından değer niteliği taşıyan ifadeler ve bunların kazandırılma yöntemleri ayrı ayrı listelenmiş ve karşılaştırılarak ortak karara varılmıştır. Araştırma sonucunda 40 adet değer ortaya çıkarılmıştır. Ortaya çıkan değerlerden bazılarının günümüzde programlarda yer almadığı da ayrı bir bulgu olarak görülebilir. Değer kazandırma yöntemi olarak, sistematik yöntemlerden ziyade bütünsel anlamda her bir boyuta (aile, okul, çevre/toplum, öğretmen, eğitim sistemi vb.) düşen sorumluluklar belirlenmiş ve tablo halinde sunulmuştur. Sıklıkla karşılaşılan yöntem rol-model olmaktır. Bir diğeri ise çeşitli yollarla (nasihat verme, iyi örneklerle özdeşim kurdurma, hikayelerden değer aktarma gibi) telkin ederek değer bireylere kazandırılmasıdır. Ancak değer eğitiminde günümüzde önerilen yaklaşımlara benzer bir yöntemin (telkin etme haricinde) geçmişte uygulanmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, günümüzdeki yaklaşımların işe yararlığı da hala tartışma konusudur.

Anahtar Kelimeler

Değerler
Değerler eğitimi
Ahlak eğitimi

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:02.07.2018
Kabul Tarihi:12.08.2018
E-Yayın Tarihi: 30.04.2019

A Review on Values Education and Values in Turkish History

Abstract

The present research aims to reveal the precious values in the Turkish history and culture and the way these values are gained. The research was designed by a document review method. Six works written on the morality system of the past periods were determined and analysed by descriptive analysis. Expressions having the characteristics of value and methods of attaining them were listed by researchers separately and a common decision was reached by being compared. As a result of the research, 40 values were found. It can also be seen as a separate finding that some of the emerging values are not included in programs today. As a method of value gained, the responsibilities of each dimension (family, school, environment / society, teacher, education system, etc.) were determined and presented in a table rather than systematic methods. The most common method is role model. The other is that the value is gained to the individuals by inculcating in various ways (giving advice, identification with good examples, transferring values from stories, etc.). However, it seems that a method similar to today's recommended approaches in value education has not been applied in the past (except for inculcation). At the same time, the usefulness of today's approaches is still a matter of debate.

Keywords

Values
Values education
Moral education

Article Info

Received: 07.02.2018
Accepted: 08.12.2018
Online Published: 04.30.2019

¹ Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkiye, sevdagulshah@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4278-6027>

² Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkiye, mdemirel@uludag.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7884-222X>

Giriş

Son yıllarda bilgi temelli eğitimin yanında, kişilerin sahip olması gereken olumlu davranış özellikleri ve bunların bireylere kazandırılması süreci, bilim insanlarını yakından ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Popüler bir konu olması itibarıyla de değerler eğitimine yönelik farklı branşlarda pek çok araştırmaya rastlanmaktadır. Ancak öğrencilere olumlu davranış kazandırmaya yönelik çalışmalarda, bir kavram karmaşası yaşandığı görülmektedir. Bu karmaşanın sebebi, olumlu davranış kazandırma sürecinin ahlak eğitimi, karakter eğitimi, manevi eğitim, değerler eğitimi vb. farklı adlarla literatürde yer almasıdır. Günümüzde değerler eğitimi adı altında verilen eğitimin, geçmiş yıllarda (özellikle 1960'lar öncesi) ahlak eğitimi kapsamında yer aldığı bilinmektedir. Bununla beraber 1990'lı yıllarda değerler eğitimi kavramından ziyade karakter eğitimi kavramı karşımıza çıkmaktadır. Yurtdışı literatüründe sıkça karşılaşılan "moral education" ifadesi ise çoğu çalışmada (özellikle din alanında yapılan çalışmalarda) Türkçe'ye "manevi eğitim" şeklinde çevrilmiştir. Ülkemizde ise son yıllarda bu olumlu davranış kazandırma süreci, değerler eğitimi adı altında okullarda öğrencilere kazandırılmaya çalışılan olumlu özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okullarda verilen değerler eğitimi, toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiş değerlerin yeni nesile kazandırılması süreci olarak tanımlanabilir. Özellikle ülkemiz göz önüne alındığında, toplumun idamesi için milli değerlerin kazandırılması daha sistematik hale getirilmiş ve dolaylı veya doğrudan öğretim programlarına işlenmiştir. Her ne kadar okullarda belli değerler üzerinden eğitimi verilmeye çalışılsa da, değerlerin ne olduğu ve nasıl kazandırılacağı noktasında bilimsel tartışmalar hala sürmektedir.

Değerler, birçok araştırmacı tarafından farklı yönleriyle ele alınmış ve tanımlanmıştır. Değer, İngiliz Dili sözlüğüne göre Latince 'valere' kökünden türemiş, 'valoir' ve 'valuta' hallerinden sonra 'value' olarak son halini almıştır ve göreceli önem veya erdem, bir şeyin layık olduğu saygı anlamını taşımaktadır (<http://dictionary.reference.com>, <http://www.oxforddictionaries.com>). Türk Dil Kurumu (www.tdk.gov.tr) ise değerleri, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet olarak tanımlamıştır. İlgili literatürde yer alan diğer değer tanımlarına bakıldığında; Rokeach'a (1973) göre değerler, davranışı yönlendiren ama zorunlu olarak onu gerektirmeyen, nesnel, fikirler, davranış vb. şeyler hakkında duyuşsal olarak yüklü düşünceler iken Schwartz ve Bilsky'e (1987, 1990) göre değerler fikir ve inançlardır, amaç ve davranışlarla ilişkilidirler, durum ötesidirler, davranışların ve olayların seçim ve değişimine rehberlik ederler, taşıdıkları öneme göre sıralanırlar (akt. Mehmedoğlu, 2006, s. 135). Erdem (2003) değerleri; bir durumu tercih etme, davranışların nedenlerini belirleyen veya onları değerlendirmede etkili olan anlayış ve önemli görüneni tanımlayarak tercihlerini etkileyen düşünceler olarak; Çağlar (2005) bireylerin düşünce, tutum ve eylemlerinde birer standart olarak ortaya çıkan kültürel öğeler olarak; Yazıcı ve Yazıcı (2011) hayatın anlamını, onu yaşamaya değer kılan tutum ve inançları ifade eden kavram olarak; Kan (2011) değerlerin, bireylerin yargı ve ölçüleri olarak tanımlamaktadır (akt. Adıgüzel ve Ergünay, 2012, s. 20). Yaman, Taflan ve Çolak (2009) değerlerin toplumdaki uyulması gereken ortak davranışlar olduğunu savunurken, Ulusoy ve Dilmaç (2014) bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan inanışlar olduğunu ifade etmişlerdir. Değerlerin nasıl kazandırılacağı ile ilgili olarak literatürde farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Geleneksel bir yaklaşım olan telkin etme, öğrenciyi değer noktasında daha özgür kılan değer belirginleştirme ve değer analizi, bilişsel gelişime atıfta bulunan ahlaki muhakeme, aksiyon öğrenme bu yaklaşımlardan sayılabilir. Ancak bu yaklaşımların her kültüre uygun olup olmadığı da bir başka tartışma konusunu oluşturmaktadır. Her toplumun kendi kültürel yapısına göre geçmişinde hangi değerleri, nasıl kazandırdığı araştırmaya değer bir konudur. Bu sebeple değerler eğitiminin tarihsel gelişimi, söz konusu süreci daha anlamlı hale getirebilir.

Değerler eğitiminin tarihsel gelişimi incelendiğinde; genç nesillerin topluma uyumlu birer üye olması, ahlaklı bireylerin yetişmesi, yöneticilerin adil olma gibi değerlere sahip olması gibi etkenler, daha ilk zamanlardan itibaren hem Türk tarihinde hem de diğer toplumların tarihinde önemli yer teşkil etmiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar din kurumlarına yüklenen ahlak eğitimi sorumluluğu, bu yüzyıldan itibaren köyden kente göçlerin artması, farklı kültürlerin bir arada yaşaması gibi gerekliler demokratik vatandaş yetiştirme gereğini doğurmuş, bu gereklilik, sorumluluğun dini kurumlardan yavaş yavaş okullara alınmasına neden olmuştur. Bir başka ifadeyle, 19. yüzyılın sonlarına kadar Hıristiyan

toplumlarda gençlere ahlaki öğretiler genellikle kilisede aşılınmaya çalışılmıştır. Ancak hem Hıristiyanlıktaki öğretilerin farklılaşması hem de demokratik değerlerin eğitim sistemi içerisinde standart olarak verilmesi gerekliliği, okullara yeni bir misyon eklemiştir. Günümüzde hala kiliselerde dini öğretiler içerisinde ahlaki özellikler verilmeye devam etmekle birlikte, ahlaki eğitim çoğu ülkenin resmi öğretim programında ders olarak görülmektedir. Bu toplumlardan biri olan Amerika’da, 20. yüzyılın ilk on yılında eğitsel programların kalbi olan karakter eğitimi, 1930’da Hartshorne ve May tarafından yürütülen bir çalışma sonrasında okul programlarında önemini yitirmiş olmasına rağmen, 1960’lardan itibaren tekrar okul programlarında yer alması gerekliliği gündeme gelmiştir (Titus, 1994).

Dünyada olduğu gibi Türk tarihinde de değerler eğitiminin tarihsel gelişiminde karşımıza ahlak eğitimi kavramı çıkmaktadır. Türk toplumlarında özellikle İslamiyet’in kabulünden sonra mekteplerde ahlak, dini öğretilerle birlikte verilmiştir. Tanzimat döneminin (1839-1876) ahlakçıları, kurtuluşu İslam ahlakına dönmekte görmüşler ve ahlak üzerine birçok edebi eser meydana getirmişlerdir (Kaya, 2012). Ahlak eğitiminin yerleşik olarak okul programlarında yer alması ise biraz gecikmeli olmuştur. Tanzimat döneminde açılmaya başlayan modern okulların programlarında zaman zaman müstakil olarak ahlak dersleri yer almaya başlamıştır (Ağırakça, 2012). II. Meşrutiyetin ilanından günümüze kadar hem tüm ilkökul, ortaokul ve ilköğretim okulu programlarının amaçlarında hem de sosyal bilgilerin içeriğini oluşturan derslerde dolaylı veya doğrudan ahlak ve karakter eğitimine vurgu yapıldığı görülmektedir (Keskin, 2010). 1913 tarihli programda Musahabat-ı Ahlakiyye dersi, ahlak üzerine sohbetlerin yapılmasını ön gören bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. 1922 tarihli programda Malumat-ı Medeniyye dersiyle öğrencilere demokratik değerler edindirilmeye çalışılmıştır. Bu derste ağırlıklı olarak milliyetçilik değerine vurgu yapılmaktadır. 1924 programında Musahabat-ı Ahlakiyye ve Malumat-ı Vataniye adlı derste, ahlak esaslarının çocuklara telkin edilmesi amaçlanmıştır. Bu dersin, ahlak kurallarını çocukların vicdanında yaşatacak sohbetler şeklinde verilmesi istenmektedir. 1926 programından 1968 programına kadar Yurt Bilgisi adıyla programda yer alan derste, öğrencilere genellikle mevcut yönetimin ilkeleri kazandırılmaya çalışılmıştır (Keskin, 2008). 1968 programında Sosyal Bilgiler adıyla birleştirilen derslerde yine toplumun değerleri önemszenmiştir. 2005 yılında uygulamaya konan ve 2017 yılında revize edilen Sosyal Bilgiler Ders Programında ise doğrudan verilecek değerler belirlenmiş ve sınıf düzeyine göre ünitelere dağıtılmıştır. Günümüzde Sosyal Bilgiler Ders Programı dışında, diğer branşların öğretim programlarında da dolaylı olarak değerler yer almaktadır. Ancak söz konusu programlarda, değer kazandırma yöntem veya teknikleri mevcut değildir.

Geçmişten günümüze olumlu davranış özelliklerinin nesilden nesle aktarılması, eğitim alanını her zaman meşgul eden bir mesele olmuştur. Her toplumun kendine özgü yapıya sahip olması sebebiyle, hedefi kendi kültürüne uyum sağlayan iyi vatandaş yetiştirmek olan toplumların, kendi vatandaşının hangi özelliklere ve nasıl sahip olacağını doğru belirlemesi gerekir. Bu sebeple, öncelikle, alan uzmanlarının ilk bakması gereken yer değerler eğitiminin Türk kültürü içerisinde tarihi gelişimidir. Son zamanlarda birçok çalışmanın (Er, Ünal ve Gürel, 2016; Ertürk, 2017; Tekşan, 2012; Zengin, 2017) geçmişte değerler üzerine yazılmış eserleri incelemeye başlaması, bu durumun doğal sonucu olarak kabul edilebilir. Buradan hareketle, mevcut araştırmada Türk tarihinde ahlak ve değer kavramları üzerine yazılmış eserlerden yola çıkarak, geçmişte önemsenen değerler ve bu değerlerin kazandırılmasında öne çıkan yöntemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel temelli bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Türk kültürü ve tarihinde yer almış değerleri ve değerler eğitimi yöntemlerini ortaya çıkarmak amacıyla çeşitli ikinci el kaynaklar ve çalışmalar doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Veri Toplama Süreci

Araştırmada, toplam altı eser incelemeye alınmıştır. Bu eserlerden bazıları Türk tarihi, kültürü ve değerleri üzerine yazılmış kitap, bazıları ise geçmiş yıllardaki ahlak eğitimini konu edinmiş tez çalışmalarıdır. İncelenen eser adları, ikinci el kaynak E harfiyle, dönemi ele alan tez, makale vb. çalışması ise Ç harfi ile kodlanmıştır. İncelenen eserlere ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. İncelenen eserlere ilişkin bilgiler ve kodları

Harf Kodu	Eser veya Çalışmanın Adı	Yazarı	Basım Yılı
E1	Garp Membalarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı	İsmail Hami Danişmend	1961
E2	Türk Milli Kültürü	İbrahim Kafesoğlu	2014
E3	Milli Kültür ve Ahlak	Tarık Binat	1971
E4	Bostan ve Gülistan	Şeyh Sadi-i Şirazi	2013
Ç1	1839-1923 Tarihleri Arasında Osmanlı'da Ahlak Eğitimi	Umut Kaya	2012
Ç2	Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mekteplerde Ahlak Eğitimi ve Öğretimi	Gülsüm Pehlivan Ağırakça	2012

Verilerin Analizi

Betimsel analiz tekniğiyle çözümlenen verilerin analiz sürecine bakıldığında, eserler bir bütün okunmuş ve değerle ilişkili olduğu düşünülen paragraflar belirlenmiştir. Belirlenen paragrafların araştırmacılar tarafından ayrı ayrı analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda değer veya değer sayılabilecek ifadeler, liste haline getirilmiştir. Araştırmacıların ortak kararına göre değer sayılmadığı kabul edilen ifadeler listeden çıkarılmış ve listeye son şekli verilmiştir. Aynı işlem süreci, değer eğitimi yöntemlerinde de gerçekleştirilmiştir. Ayrıca değer eğitimi yöntemlerinde ortaya çıkarılan ifadeler, boyutlar altında sınıflandırılmışlardır.

Bulgular

Bu kısımda, geçmişte önemsenen ve nesilden nesile aktarılmaya çalışılan değerler ile söz konusu değerlerin nasıl kazandırıldığına ilişkin yöntemler sunulmuştur. Türk tarih ve kültüründe öne çıkan değerler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Türk tarih ve kültüründe önemsenen değerler listesi

Değer Adı	Değer Adı
<i>Adalet, adil olma</i>	Dirayetli
<i>Doğruluk</i>	Fedakâr
<i>Misafirperverlik</i>	Cesaret
Merhamet	Birlik ve beraberliğe önem verme
Şefkat	<i>Yardımseverlik</i>
Sabır	<i>Sorumluluk</i>
Kanaatkârlık	İyilik sevgisi
İtidal, ölçülülük	<i>Temizlik</i>
<i>Aile birliğine önem verme</i>	Ağırbaşlı olma
Mertlik, Yiğitlik	Güvenilir olma
Hürmetkâr	<i>İnsan sevgisi</i>
<i>Eşitlik</i>	<i>Çalışkanlık</i>
Tevazu, alçakgönüllülük	Güler yüzlülük
Alicenaplık	<i>Dürüstlük</i>
Metanetli, dayanıklı, tahammüllü olma	Gelenek, örf ve adetlere bağlılık
Özgecilik, diğerkâmlık	Nezakat
<i>Haklara saygı</i>	<i>Hoşgörü</i>
Devlete bağlılık	<i>Bağımsızlık</i>
Sadakat	<i>Dayanışma</i>
Namussululuk	<i>Sağlıklı olmaya önem verme</i>

Tabloya bakıldığında, incelenen eserler kapsamında geçmişte önem verilen 40 değer karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlerden %40'ının (n=16) günümüzde bazı öğretim programlarında dolaylı veya doğrudan kazandırılması istenen değerlerden (adil olma, doğruluk, misafirperverlik, aile birliğine önem verme, eşitlik, haklara saygı, yardımseverlik, sorumluluk, temizlik, insan sevgisi, çalışkanlık, dürüstlük,

hoşgörü, bağımsızlık, dayanışma, sağlıklı olmaya önem verme) olduğu görülmektedir. Ancak Türk kültüründe önemsenen çoğu değere, günümüzdeki öğretim programlarında rastlanmamaktadır. Bununla beraber, misafirperverlik ve hoşgörü gibi Türk kültürünü yansıtan iki değer, öğretim programlarında doğrudan kazandırılması istenen değerlerden çıkarılmıştır.

Türk toplumunu anlatan eserlerde ‘merhamet’ değeri üzerine birçok örneğin sunulduğu görülmüştür. E1 kodlu eserde merhamet değeri şöyle belirtilmiştir:

“Osmanlı’da merhamet, kanunlarla kesinleşmiştir. Mesela, eşeğe fazla yük taşıtan bir kişi gördüğünde zabıta hemen ceza olarak aynı yükü taşıtır. Kasaplar, her gün köpeklere bir parça et dağıtmakla mükelleftirler.”

Aile birliğine önem verme ile ilgili ise E2 kodlu eser, birçok akrabalık nüanslarının olmasının (teyze, hala, yenge, amca vb.) bunun kanıtı olduğunu vurgulamış, bağımsızlık değerinin ise sürekli savaşıma ve güç coğrafi şartlara ayak uydurmaktan geldiğini belirtmiştir. Ayrıca eserde, özel mülkiyete, şahsi mal ve mülke izin verilmesinin adalet, eşitlik ve insana saygı değerlerini yansıtan örnek olduğunu vurgulamıştır. Fedakârlığın en çok vurgulandığı kısımların ise ordu-millet kavramıyla bütünleşmiş toplumumuzun, savaşlar karşısında takındığı tavır üzerine yazılan bölümler olduğu görülmüştür.

Türk tarih ve kültüründe öne çıkan değerleri nesilden nesile kazandırırken kullanılan yöntemler, altı boyut altında sınıflandırılmıştır. Yöntemlerin belirlenmesinde, bilimsel yöntem ve tekniklerle birlikte değer kazandırmada her bir boyuttaki kişiler üzerine düşen sorumluluk ya da beklentiyi yansıtan ifadeler de dikkate alınmış ve yöntem olarak nitelendirilmiştir. Değer kazandırma yöntemleri ve bu yöntemlerin dahil edildiği boyutlar Tablo.3’de yer almaktadır.

Tablo3. Türk tarih ve kültüründe değer kazandırmaya yönelik boyutlar

Boyutlar	Yöntemler/Sorumluluklar/Beklentiler
Aile boyutu	Mutlu bir aile hayatı Şefkat ve sevgi gösterme, karşılıklı saygı Anne-babanın rol-model olması, davranışlarında değerleri sergilemesi
Toplumsal boyut	Dini inancın kuvvetlenmesi, kutsal kitabın emirlerine uyma (Allah korkusu) Yöneticilerin (hükümdar, otorite) değeri kendilerinin uygulaması Destanlar ve sözlü sazlı anlatım yapan ozanlar Tarihten ibret alma
Okul boyutu	Üretim yapma ve karşılığını almaya imkân sağlama Öğrenciye sorumluluk verme Açık tartışma yapılan toplantılar düzenleme Halk ozanlarının, kahramanlarının hikayelerinden çıkarımda bulundurma
Öğretmen boyutu	Adil bir öğretmen olma Mantıklı düşünen bir öğretmen olma Anlayışlı, güler yüzlü ve güven veren bir öğretmen olma Dürüst bir öğretmen olma
Eğitim boyutu	İyi değerlerin telkin edilmesi, öğüt verme Doğrudan yaşatma, deneyim kazandırma Dikkat edilen kişinin rol-model olması İyi örnekler sunma, örneklerdeki karakterle empati kurdurma Düşünürlerin sözleri ile konuya dikkat çekme Sosyal öğrenme sağlama (iyileri övme, kötülerini kınama gibi) Gerçek dünya problemleri sunma ve üzerine tartışma Ödüllendirme veya ceza verme
Diğer boyutlar	Özdeşim kurdurma Padişahların vasiyetleri, kitabeler, risaleler vs. ile değer aktarma Çevrede söylenen ile yapılan arasında tutarlılık Genetikten gelen davranışlara dikkat etme Halkın, devlet yönetimine güvenmesi

Tablo 3’e bakıldığında, neredeyse her bir boyutta rol-model olmanın ağırlıklı olduğu göze çarpmaktadır. Aile boyutunda anne-baba, toplumsal boyutta otoritelerin değerleri kendilerinin yaşaması, öğretmen boyutunda sıralanan öğretmen özellikleri, eğitim boyutunda dikkat edilen kişinin rol-model

olması örnek olarak sunulabilir. Niceliksel olarak bakıldığında, değer eğitiminde en fazla ifadenin eğitim boyutunda olduğu görülmektedir.

Yöntem olarak, Türklerde özellikle yönetimdeki kişilerin başa geçecek oğullarına bıraktıkları vasiyet, önemli yer tutmaktadır. Vasiyetler, her ne kadar nasihat ve tavsiye içerse de bu çalışmada, Türklerin kültürünü yansıtmayı amacıyla yöntem olarak kabul edilmiştir. Vasiyetle ilgili E3 kodlu eserde yer alan örnek, bu kabul edişi desteklemektedir:

“Osmanlı padişahlarının oğullarına, başa geçecek padişahlara vasiyetleri, gelen kişi tarafından harfiyen uygulanmıştır. Örneğin Sultan Osman, Orhangazi’ye ‘Adil ol, devlet adaletle durur, adaletle yürür’ diye vasiyet etmiştir.

Empati yoluyla değerlerin kazandırılmasında metafor tekniğinden yararlanıldığı gözlenmektedir. Bu yöntemle ilgili E4 kodlu eserde şu ifadeye rastlanılmıştır:

“Ayağının altındaki karıncanın halini bilmesin, oysa filin ayağının altındaki senin halin gibidir.” (E4)

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Günümüzde değerlere ve değerler eğitimine yönelik birçok bilimsel çalışma yapılmaktadır. Özellikle 21. yüzyılın başından itibaren popüler konular arasında değerler eğitimi görülmektedir. Bu durum iki anlam taşımaktadır: İlki geçmişten günümüze toplumun üyelerinde değerler kaybolmaktadır ve eğitim bu probleme acilen bir çözüm bulmalıdır. Başka bir ifadeyle, toplumu ayakta tutan en önemli araçlardan birisi, o topluma özgü değerlerdir. Bunlar hem toplumun idamesini hem de o toplumun başka toplumlardan ayrılmasını sağlar. Eğer sahip olunan değerler kaybolursa, toplumu ayakta tutan direklerden birisi de yok oluyor demektir. Eğitimin tanımındaki ‘istendik’ ifadesinden de anlaşılacağı gibi, eğitimin en önemli görevlerinden bir tanesi, toplumun devamı için sistemli bir şekilde ve istenen yönde yetiştirilmiş bireyleri topluma kazandırmaktır. Bu sebeple, kaybolmak üzere olan değerlerin ortaya çıkarılması, bireylere kazandırılması için gereken bilgilerin sağlanması gereklidir. Doğal olarak, günümüzde değerler ve değerler eğitimi üzerine yapılan araştırmaların sayısal olarak fazla olması şartıdır.

İkinci anlamı ise eğitimin, güncellik ilkesinden hareketle, topluma uyumlu vatandaş yetiştirme misyonu kapsamında, günümüz toplumlarının değerlerini sistematik olarak bireylere kazandırma gerekliliğidir. Teknolojik gelişmeler, küresel iletişimin artması, bilginin kontrolsüz dağılımı, aynı anda birçok uyarıcıya maruz kalınması gibi etkenler bundan 50 sene önceki eğitim sistemi ile günümüz eğitim ihtiyaçlarının karşılanamayacağını göstermektedir. İsteddiği zaman istediği bilgiye erişebilen nesil karşısında eğitim, bir yandan gerekli bilişsel donanımı sağlarken bir yandan da kişisel sınırların bilincinde bireyler yetiştirme sorumluluğundadır. Bu sorumluluğun altında, doğru yöntemleri bulması ve sistemin karar vericilerine bilgi sağlanması gerekmektedir. Böyle bir anlam ise yine değerler eğitimi üzerine yapılan araştırmaların çokluğunu daha anlaşılır hale getirmektedir.

Türk tarihinde ahlak ve değer kavramları üzerine yazılmış eserlerden yola çıkarak, geçmişte önemsenen değerler ve bu değerlerin kazandırılmasında öne çıkan yöntemleri ortaya koymayı amaçlayan araştırma sonucunda, Türk tarihinde değer eğitimine oldukça önem verildiği söylenebilir. Ancak geçmişte uygulanan değerler eğitiminde yöntemlerin sınırlı olduğu görülmektedir. Seçilen eserlerde geçmiş yıllarda önemsenen kırk değer ifadesi karşımıza çıkmaktadır. Bazı değerlerin dolaylı veya doğrudan günümüzdeki öğretim programlarında yer aldığı görülmektedir (adil olma, doğruluk, misafirperverlik, yardımseverlik, aile birliğine önem verme, temizlik, sorumluluk, haklara saygı, insan sevgisi, çalışkanlık, dürüstlük, hoşgörü, bağımsızlık, eşitlik, sağlıklı olmaya önem verme ve dayanışma). Ancak günümüzde programlarda yer alan değerlerden bazılarının incelenen eserlerde yer almadığı söylenebilir. Örneğin 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında doğrudan kazandırılması istenen değerlerden barış, özgürlük, tasarruf, vatanseverlik, estetik değerlerinin eserlerde yer almadığı da dikkat çekicidir. Söz konusu değerlerden vatanseverlik ve estetik değerinin mimari alanda birçok eser meydana getirmiş, sürekli savaşan bir toplumun üyelerinde olmazsa olmaz değerler olduğu düşünülmektedir. Benzer bir sonuç Tekşan’ın (2012) yaptığı çalışmada da görülmektedir. Tekşan (2012), Kutadgu Bilig’i incelediği çalışmasında, bağımsızlık, özgürlük ve vatanseverlik dışında, Sosyal Bilgiler Programındaki tüm değerlerin eserde yer aldığını tespit etmiştir. Bununla birlikte, Zengin

(2017) incelediği Nizamü'l Mülk adlı eserde, milliyetçilik ve estetik değerlerinin, Türk devletinin olmazsa olmaz değerleri arasında olduğu bulgusunu elde etmiştir. Farklı sonuçlar ortaya çıkmasının, mevcut araştırmada incelenen eserlerin sınırlılığından kaynaklandığı söylenebilir.

Değer kazandırma yöntemleri açısından sonuçlar değerlendirildiğinde, geçmişteki yöntemlerin bazılarının günümüzde hala geçerli olduğu söylenebilir. Öğretimde olması beklenen nitelikler, rol-model olma, iyi örnekler sunma, yapılan ile söylenenlerin tutarlılığı bunlardan bazılarıdır. Ayrıca telkin etmenin hem bugün hem de geçmişte geçerli bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmıştır. Er, Ünal ve Gürel (2016), inceledikleri Bostan ve Gülistan adlı eserde, saygı, duyarlılık, hoşgörü, dürüstlük, yardımseverlik, sevgi, adil olma, sorumluluk, çalışkanlık, dayanışma değerlerinin hikayeler ile öğrencilere aktarıldığını ortaya çıkarmışlardır. Ancak kavramsal olarak günümüzde adları sıkça geçen değer açıklama, değer analizi, ahlaki muhakeme gibi yaklaşımların mevcut olmadığı da görülmektedir. Belirtilen yaklaşımların ise işe yarayıp yaramadığı hala tartışma konusudur. Her biri ortaya çıktığı dönemde popüler olmakla birlikte, sonuçları itibarıyla birçok eleştiriye de maruz kalmış yaklaşımlardır. Bununla birlikte, geçmişte değer eğitiminde uygulanan yöntemlerin belli bir sistematik gidişatı olmadığı söylenebilir. Bütünsel olarak eğer bir değer kazandırılacaksa her bir boyuta (aile, okul, çevre/toplum, öğretmen, eğitim sistemi vs. gibi) belli bir sorumluluk yüklenmiştir. Bu sebeple, başlık her ne kadar yöntem olarak ifade edilse bile, ifadeler bakıldığında, günümüzdeki gibi standardize edilmiş ilke ve yöntemlerden ziyade izlenmesi gereken yolların neler olduğunu açıklayan maddeler karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde, geçmişten günümüze Türk tarihi ve kültürü içerisinde değerlerin önemli olduğu söylenebilir. Geçmişte bazen dini öğretiler içerisinde bazen de okul eğitim sistemi içerisinde kazandırılmaya çalışılan değerlerin, günümüzde eğitim sisteminin yan ürünü olarak değil, zaruri bir gereksinimi olarak algılanmaya başlandığı söylenebilir. Toplumun çoğunluğu tarafından benimsenen değerlerin nesilden nesile aktarılması amacıyla ortaya çıkan değerler eğitimi sürecinde hangi değerlerin, nasıl kazandırılacağı ortak cevabı olmayan sorular arasındaki yerlerini korumaktadır. Bu noktada mevcut araştırma, geçmişte hangi değerlerin toplumda önemsendiğini ve bu değerlerin nasıl kazandırıldığını ortaya koyarak söz konusu soruların cevaplanmasında yararlı olabilir. Ayrıca araştırmada sınırlı sayıda eser incelenmiştir. Bu sebeple, Türk tarihinde değerleri konu edinmiş farklı eserler incelenerek bu türden araştırmalar zenginleştirilebilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, O. C. ve O. Ergünay. (2012). Türkiye’de gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme perspektifinden incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(41), 18-33.
- Ağırakça, G. P. (2012). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e mekteplerde ahlak eğitimi ve öğretimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Binat, T. (1971). *Milli kültür ve ahlak*. İstanbul: Yörük Matbaası.
- Çağlar, A. (2005). Okul öncesi dönemde değerler eğitimi. *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*, (Ed. M. Sevinç), İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Danişmend, İ. H. (1961). *Garp membalarına göre eski Türk seciyye ve ahlakı*. İstanbul: Yeni Matbaa.
- Değer Nedir? <http://dictionary.reference.com>, <http://www.oxforddictionaries.com>, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55aea7fbce4cd3.18111628 adreslerinden alınmıştır. Erişim tarihi: 05.05.2015
- Er, H., Ünal, F. ve D. Gürel. (2016). Sosyal Bilgiler dersinde değer aktarımı açısından Sadi Şirazi’nin “Bostan” ve “Gülistan” isimli eserlerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 225-242.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Ertürk, A. (2017). *Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki’nin Atabetü’l Hakayık adlı eserinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Türk milli kültürü* (40. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaya, U. (2012). *1839-1923 tarihleri arasında Osmanlı’da ahlak eğitimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Keskin, Y. (2010). Sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimin yeri ve önemi. *Eğitime Bakış*, 6(18), 68-72.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 133-167.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Newyork: The Free Press.
- Şirazi, Ş. S. (2013). *Bostan ve gülistan* (1. Baskı). İstanbul: Aras Yayınları.
- Tekşan, K. (2012). Türkçe dersi değerler eğitiminde Kutadgu Bilig’in kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1-17.
- Titus, D. N. (1994). Values education in American secondary school. *Kutztown University Education Conference* (16 Eylül 1994).
- Ulusoy, K. ve B. Dilmaç. (2014). *Değerler eğitimi*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yaman, H., Taflan, S. ve S. Çolak. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yazıcı, S. ve A. Yazıcı. (2011). *Felsefî, psikolojik ve eğitim boyutlarıyla karakter*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zengin, G. (2017). *Nizamü'l-Mülk’ün siyasetnamesi’nde değerler eğitimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.